

הלשון העברית: דברים אופטימיים

ללא היסוס אומר, שבכל שלושת אלפי שנות קיומה הידוע לנו, לא היתה העברית מעולם כה עשירה, כה יציבה וכה דינמית כפי שהיא בימינו. הצלחתה אדירה והיא עברה את כל הציפיות של מחדשה. מנקודת הראות האישית שלי, מזדמן לי לעתים קרובות להשוות את מצבה של העברית כיום עם זה של בת דודתה הערבית, לשון שגם היא מתפתחת ומתעשרת, וגם היא מנסה להתמודד עם ההווה של ימינו. אולם הבעיות שהעברית ניצבת בפניהן קשות בהרבה מאלה העומדות בפני העברית בישראל. אחת הבעיות שנחסכו מן העברית, אך העברית מתלבטת בהן ללא הרף היא שאלת הדיגלוסיה, כלומר קיומם של שני סוגי לשון המתפקדים ללא הרף בעת ובעונה אחת בחברה הערבית העכשווית, אחת לדיבור ואחת לשימושים ספרותיים תקשורתיים למיניהם. קושי נוסף הוא חוסר היפתחותה של הערבית לקלוט ולהשגיר ביטויים וצורניים מלשונות העולם, וחוסר יכולתה "לעכל" תחיליות וסופיות זרות בקלות שמורגלת בה העברית. ואף על פי כן נשמעים במקומותינו קולות נועזים בכל הנוגע למצבה ולתקינותה של הלשון העברית כגון:

- הנוער מדבר בלשון ענייה ועילגת (למשל "שתי ילדים" או "עורכת דין" ברי"ש וכ"ף פתוחות).
- האנגלית אוכלת בכל פה בעברית ולפיכך תכונותיה הייחודיות, השמיות, של לשוננו נשחקות מדי יום ביומו בלחץ המגע הכפייתי עם האנגלית.

להלן אנסה לענות על שתי הטרוניות האלה, שבעיקרן אינן מקובלות עלי.

לגבי האיכות ההולכת ומידלדלת, כביכול, של העברית שבפינו - מי שאומר כך מבלבל, לצערי, בין לשון כמערכת וכמהות מחד לבין תרבות לשון מאידך. תרבות הלשון אצלנו אכן מצויה בשפל המדרגה, וקיימת התרוששות הולכת ומעמיקה בדיבורם ובכתיבתם של ילדינו, ולא רק שלהם לבדם. דבר זה אכן פוגע באיכות הלשון ובדיוקה. וחרף זאת לא קיימת התחושה שסופרי ישראל, שכיום הם ברובם הגדול ילידי הארץ ודוברים ילידיים של העברית, מאפשרים ללשון עילגת ומרושלת לחדור לכתיבה, אלא אם כן הרישול נעשה בכוונה תחילה, לשם השגת מטרת אמנותיות מוגדרות. והלוא ליצירה הספרותית תפקיד מרכזי בקביעת הנורמות הלשוניות הרצויות. מה עוד שחוסר תרבות הלשון שדיברתי עליו אינו מהווה סכנה לעצם חוסנה ועושרה של הלשון. רובם הגדול של דוברי העברית וכותביה בימינו הם צברים, וכבר יש דור שני ושלישי ורביעי של דוברי עברית, שזו לשונם העיקרית ולעתים - הבלעדית.

יש המכוונים את ביקורתם לעניין המבטא. ואכן העברית שלנו הִשִּׁיחָ מעליה את המבטא המזרחי תיכוני לא רק כשמדובר בעיצורים ח' וע', אלא גם ביטלה את ההבחנה בין ק' וכ' (דגושה), לבין ט' ות'. כמו כן

בחרה העברית הישראלית בצורה "אשכנזית" של מבטא העיצורים צ' ור' (הרי"ש הצברית היא ביסודה "ייצור מקומי", אך אין לה שורשים מורחיים). נוצר אפוא מצב שבו אין הבדל כלל במבטא של ח' ושל כ' רפה, בין א' לבין ע', בין ק' לבין כ' דגושה.

אני נמנה עם אלה שהיו רוצים שהגרונות יהיו מבוטאות במקומותינו במלוא גרונותן ונחיצותן, כך שלא ניאליץ לומר "כְּשֵׁרִים עם כ"ף" לבל יחשוב השומע שמדובר ב"קְשֵׁרִים", או לבטא "מְכַחֵשׁ" בכ"ף דגושה גם כשידוע לדובר שמדובר בכ"ף רפה, שכן בלי הדגשת הכ"ף נוצר רצף של שני עיצורים זהים במבטאם אך שונים במהותם. אולם גם פגם זה אין בו כדי לטשטש את העובדה שהעברית כלשונו, כמערכת לשונית, הולכת מחיל אל חיל.

ולעניין השני, היינו השפעתה ההרסנית, כביכול, של האנגלית על לשוננו. לדעתי זו דאגה מיותרת לחלוטין. העברית של היום היא, כפי שאמרתי בראשית דברי, יציבה ומבוססת בקרב העם. לפני שבעים או שמונים שנה, כלומר סמוך להפיכתה של העברית ללשון דבורה, קינן חשש בלבות אוהבי העברית שלשונות אחרות כגון היידיש והערבית ידחקו את העברית ממרכז הזירה ויתפסו את מקומה. מקור החשש אז היה שהעברית עדיין לא התבססה די הצורך בפיות דובריה. הערבית

מיכאל בסר, שדרות רוטשילד 2011

הקיפה את העברית מכל עבריה ואילו היידיש היתה שפת דיבורם של מיליוני יהודי אירופה, ומספרם של הללו עלה פי 20 או 30 על מספר דוברי העברית בארץ, שלגבי חלקם היידיש היתה שפת אֵם בימים שקדמו לבוא העברית. לכן ייתכן שאז צדקו אלה שחששו שהיידיש תמוטט בסופו של דבר את כיבושי העברית. אולם ארגוני מגיני השפה שפעלו באותן שנים פעלו בנחרצות יתרה, לדעתי, ויש כאלה שאפילו שרפו ספרי יידיש, רחמנא ליצלן, כדי להרחיק את אימת לשון הגלות.

לעברית היתה עדנה והיא התפשטה לרחוב ולעומק לא רק "בכיבושים" (אם להשתמש במונח שטבע הלשונאי המנוח יצחק אבינרי), אלא הניצחון היה מכריע. לפיכך האנגלית אינה מהווה סכנה לעברית בישראל על מיליוני דובריה. שורשי העברית כה עמוקים בתודעתם הלשונית של בני הארץ, עד שגם בשעות שנים בארץ דוברת אנגלית הריהם מדברים באנגלית הספוגה תחביר וטרמינולוגיה, שהם מעין תרגום מעברית.

חדירת ביטויים וצורות מן האנגלית לעברית אינה בבחינת חורבן ושפות המרבות לקיים קשרי קרבה עם שפות אחרות מתעשרות ומתגוננות, ודי לנו אם נתבונן בלשון המשנה (לשון חז"ל) כדי לגלות כמה אלפי ביטויים וצורות שִׁאֲלָה לשון זו בלי היסוס מהשפות היווניות

הבא: "כל התהליך הזה הוא self understood". לכאורה התבטלות בפני האנגלית. אלא שבאנגלית אין הצירוף self understood קיים כלל, וברור שמקורו של הצירוף הוא בתרגום מכני של "מובן מאלי" העברי הכשר למהדרין. באנגלית טבעית אומרים self evident. ובכן, איזו שפה השפיעה על רעותה במקרה דנן? ובכלל, הבה נחיה בלי דאגות כשמדובר בלשון העברית, ואין זאת אומרת שאני מייעץ לוותר על ערנותנו בכל הנוגע לתרבות הלשון ולתקינותה ומעל לכל - ללשונם של ילדינו. ❖

והרומית מבלי שתינוק מהותה העברית הייחודית. גם אם יש בימינו הגומה בשאילה מהאנגלית (כגון שאילת הביטוי "אין רגע דל" שהוא גנבה מפורשת של הביטוי האנגלי never a dull moment) אסור לנו להתייחס מיכולתה של העברית למצוא פתרונות מפליאים לבעיות הניצבות בדרכה. ולבסוף, דוגמה המעידה על כך שהתרגומים נעשים בפי דוברי עברית לא רק מאנגלית לעברית אלא גם בכיוון ההפוך. שמעתי הרצאה מפי כלכלן ישראלי ידוע, צבר בן צברים, ובמהלכה קלטו אוזני את המשפט

יעקב אלגים

גילה אביטל

משהו נכנס לי לעיניים *

כלבי הרחוב של שדות התעופה

חלון עומד בחצר מסכנת
והבנאים טרם השלימו עם החריס
מחזקים המקום עם גזרי עץ
משחילים ברזל לחורון השלד
במלט הבית הקם
(כמה שהעץ מת לבנות)
כל העיניים תקועות בחלון:
שלא יברח
שלא יפגע
שלא ינעץ בנופים זמניים...

אני חושב שזה היה
גרגר מבט של אנה טיכו
שקפץ מתוך שריגיו הנפתלים
של גרגר פחם רשום

משהו נוטה לנהר
מעל לשלט של הדוקטור:

"כאן חיו ועבדו העין ורופאה"

כלבי הרחוב של שדות התעופה
הם אלופים בלזהות אויב בלחיים
יודעי תנועה והטית הגוף
גנבת הדעת
נכון, פיהם חסר שנים
אך הלסתות חפוזות מרחמים
כלבי הרחוב של שדות התעופה
המרמים הנבגדים הנטושים
מזמן הם שכחו פנים רכות
שבלשונם החמה לקקו
מלאי חבה ומסירות
את ראש הבוס, המלך הבוגד
הם מבקשים כעת
מכוניות חולפות
זנבו בהם זנב ורגל
קולר זהות מצוארם נתלש
הם נושאים
גורל המובסים

דו"ח חנייה בתנועה

ראיתי איש קטן
מדדה על ארבעה מקלות הליכה
נשכב באמצע אי התנועה
לא עובר על חקי החיים
מקלל אותם
מבלי לקלל רמזורים
לא פתאום באה המשטרה
אימת האיש הקטן
יחידה מפל הגופים
אשר עוד מדוחת
אנשים לחיים.

מי שלא הצליח לעבור את הקיץ

הקיץ עלול להמיט אסון על עצמו
איה שהגוף בחם מתפשט:
מפה. מסלול. גלויית בקר קונטיננטלית.
מי שלא הצליח לעבור את הקיץ
בל יחכה!...
ש'ש ארוחות במחיר החפש
לא כל אחד עובר.
שמש שלמה אני מחכה.
לא עזבתי את גופי לרגע
בעור מאור נזרם
מכה החושים
מעשן תחושותי כמו בקצור.

מתוך הספר שירים כאור הנעול העומד לראות אור בספרי 'עתון 77'